

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

1 mei 1968

53e jrg.

No. 2642

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Lastig wrikken.....	417
<i>Mr. C. J. Al:</i>	
Naar een sectorieel beleid? (I)....	419
<i>Dr. F. W. Botzen:</i>	
De positie van Nederland in de stroom van Amerikaans inves- teringskapitaal naar West-Europa	423
<i>Drs. J. H. Zoon:</i>	
Twente „uitgesponnen”	427
<i>C. Verhulst en Mr. A. Grijpma:</i>	
Pensioen op basis van het laatste loon	428
<i>Notitie:</i>	
Vestigingswetgeving	430
<i>Prof. Dr. C. D. Jongman:</i>	
Geld- en kapitaalmarkt	431

Lastig wrikken

Het is niet gemakkelijk wrikken aan de filosofie, welke ten grondslag ligt aan het verslag van de Nederlandsche Bank over 1967. Met name niet aan de eerste vijftwintig bladzijden, het Algemeen Overzicht. Dr. J. Zijlstra mag eens gezegd hebben zich geen homo politicus te voelen, de logische opbouw van deze visie op de Nederlandse economie verraadt dan toch in ieder geval duidelijk wat men zou kunnen noemen „de homo politicus tegen wil en dank”. Ook al is het een helder en bepaald niet ontoegankelijk stuk, de criticus heeft het er toch moeilijk mee. Hij krijgt namelijk te maken met een zeer dwingende en strakke logica, die het hem erg moeilijk maakt de financieel-economische visie die er uit spreekt niet te delen. Het is alsof Zijlstra zijn betoog opbouwt aan de hand van juist die punten waarop naar zijn mening kritiek zou kunnen komen. Door deze bij voorbaat te weerleggen neemt hij zijn critici de wind uit de zeilen. Dat is naar onze smaak politiek in de beste en duidelijkste betekenis van het woord ¹⁾. Politiek *qua vormgeving* dan. Ook *inhoudelijk* heeft het verslag echter wel wat met politiek te maken. Al is de positie van President van De Nederlandsche Bank N.V. een zodanige dat hij niet al te openlijk zich voor of tegen de politiek van een bepaald kabinet kan uitspreken (zo hij dat al zingen zou achten), zijn uitleg van de economische ontwikkeling maakt de aandachtige lezer natuurlijk wel duidelijk of en zo ja in hoeverre deze afwijkt van de lijnen welke de dan zittende regering trekt. Welnu, wie zich herinnert dat Zijlstra het fundament heeft gelegd voor het huidige kabinet, zal het niet vreemd vinden dat hij nu het huidige financieel-economische beleid een ruggesteuntje geeft. Zo veel kan er tenslotte in amper één jaar niet zijn veranderd.

Zijlstra's gedachtengang verloopt ongeveer als volgt. In de tweede helft van 1966 valt een omslag te constateren in de periode van gunstige conjunctuur sinds 1959. Deze omslag verschilt echter van vorige conjunctuurcycli in die zin dat nu slechts de arbeidsmarkt een recessieve ontwikkeling te zien geeft; aan de periode van overspanning en overbesteding blijkt echter zeer duidelijk géén einde te zijn gekomen. Zijlstra stelt de vraag of de hausse sterk genoeg getemperd is om het chronisch worden van onevenwichtigheden te voorkomen. Voor de beantwoording daarvan wordt allereerst een aantal relevante cijfers gegeven. De nationale produktie steeg in 1967 met 5½ pCt. (1966: 3 pCt.), hetgeen in samenhang met de toegenomen werkloosheid een ongewoon sterke stijging van de arbeidsproductiviteit betekende. Dus niet het voor recessies gebruikelijke beeld van teruggang, althans stilstand in de nationale produktie. Het accres van de loonkosten — resultante van produktiviteitsvermeerdering en loonstijging — beliep per eenheid produkt in 1967 1½ pCt. Dit hield een lichte verbetering van onze internationale concurrentiepositie in, omdat dit cijfer voor concurrerende landen 3½ pCt. bedroeg. Reden voor een hoerastemming mag dit echter niet zijn; het betekende slechts dat een klein stukje werd afgeknabbeld van de relatief grote achterstand die op dit punt in de voorgaande jaren was opgelopen. Ook Zijlstra is de mening toegedaan dat de marge in de concurrentiepositie er nu wel uit is. Het prijspeil van de particuliere consumptie steeg in 1967 met 3 pCt., minder ongunstig dan in de vier voorafgaande jaren (toen gemiddeld 5 pCt.). Het beslag van de netto investeringen van bedrijven en overheid op de nationale middelen steeg in het verslagjaar nog iets verder. De consumptieve vraag, de belangrijkste bestedingscategorie,

¹⁾ Men zou het natuurlijk ook heel simpel een kwestie van *didactiek* kunnen noemen.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

nam toe met 5 pCt. (3½ pCt. per hoofd van de bevolking).

De lopende rekening van de betalingsbalans verbeterde iets, doch bleef toch nog een tekort vertonen: f. 355 mln. op transactiebasis. „Om uit de tekortpositie te komen, zal het accres van de nationale bestedingen, bij normale voorraad- vorming en volle bezetting, moeten achterblijven bij de uitbreiding van het nationale produktiepotentieel, opdat voldoende ruimte beschikbaar komt voor het tot stand brengen van de voor verbetering van de lopende rekening noodzakelijke prestaties aan het buitenland. De vereiste verbetering van de lopende rekening zal daarbij geheel moeten worden gerealiseerd in het handelsverkeer, aangezien de netto baten uit het dienstenverkeer sedert een aantal jaren een duidelijke trendmatige daling te zien hebben gegeven” (blz. 14). Degenen, die Zijlstra op dit punt tegenwerpen dat de overschotten in het incidentele kapitaalverkeer en het internationale betalingsverkeer de tekorten op de lopende rekening (en in het structurele kapitaalverkeer) toch aardig compenseren en zelfs méér dan alleen maar compenseren, voegt de President toe dat zulke overschotten geen deugdelijke grondslag vormen voor dekking van de tekorten: „Het zou namelijk lichtvaardig zijn, voor continue tekorten op de lopende rekening, vermeerderd met de noodzakelijke tekorten in het structurele kapitaalverkeer, te rekenen op baten uit het incidentele kapitaalverkeer” (blz. 16) ²⁾.

Op blz. 17 stelt Zijlstra dan „een kernvraag voor het in de nabije toekomst” te voeren beleid aan de orde en wel „de verhouding tussen een beleid, gericht op herstel van het betalingsbalansevenwicht, en een beleid, gericht op verbetering van de werkgelegenheid”. Naar het oordeel van Zijlstra lopen we, omdat onze conjuncturele overspanning van de jaren 1959-1966 in de afgelopen anderhalf jaar onvoldoende is geredresseerd, in toenemende mate het gevaar, dat weer loonkostenstijgingen gaan optreden die de stijging van de arbeidsproduktiviteit overtreffen. In plaats van aldus het noodzakelijke extern evenwicht te bereiken, zullen we er daardoor juist verder van verwijderd raken, afglijden naar een „meer fundamentele onevenwichtigheid”, waarin men in een toestand komt „waarin de betalingsbalans boven de werkgelegenheid móet prevaleren”. M.a.w., het zou niet gaan om de in de afgelopen anderhalf jaar zozeer bediscussieerde keuze tussen betalingsbalansevenwicht en werkgelegenheidsbeleid, doch veeleer om een beleid dat een dergelijke keuze weet te voorkomen.

De inkomensinflatie mag dan in 1967 zijn getemperd, de vooruitzichten voor 1968 geven een duidelijke indicatie voor een oplaaian van deze inflatievorm. De bestedingsinflatie, welke zich vooral bij de overheid heeft gemanifesteerd, is nog nauwelijks teruggedrongen. De teugel van de monetaire inflatie mag dan in 1967 enigszins zijn gevierd (opheffen van de kredietrestrictieregeling o.a.), Zijlstra laat er geen twijfel over bestaan dat de kredietexpansie in 1968 opnieuw zal worden afgeremd, indien de inkomens- en bestedingsinflatie onvoldoende zullen worden bestreden, al zou — zoals wel duidelijk valt af te leiden uit een mondelinge toelichting op het verslag — hij het betreuren dat weer op één wiel (het monetaire) zou moeten worden geremd, zoals in de afgelopen jaren te

vaak het geval is geweest. Het overwinnen van de bestedingsinflatie, vooral door voortgaande sanering van het overheidsbudget, en een terugdringen van de loonkostenstijging tot een tempo, dat ongeveer in overeenstemming is met de produktiviteitsontwikkeling, zijn de twee belangrijkste eisen waaraan moet worden voldaan om te voorkomen dat we van een zuiver conjuncturele onevenwichtigheid in een fundamentele onevenwichtigheid geraken. In zo'n situatie zou namelijk uiteindelijk de betalingsbalans de voorkeur moeten hebben boven de werkgelegenheid. „Voor Nederland is een keuze tussen loonshoogte en werkgelegenheid, veeleer dan een keuze tussen betalingsbalans en werkgelegenheid, het actuele probleem”. (blz. 24).

In de vele commentaren op het verslag, die in de afgelopen week zijn afgedrukt, valt hier een daar het verwijt aan het adres van Zijlstra te beluisteren dat hij het sociale element zou hebben verwaarloosd. Dat nu is ronduit onzin. De President van de Nederlandsche Bank kán in deze niet worden verweten wat men een regering eventueel wél kan verwijten; zijn taak is nu eenmaal beperkter. Hij draagt een eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van een bepaald onderdeel van het financieel-economisch beleid: de krediet- en discontopolitiek. Daarnaast is hij, want die krediet- en discontopolitiek wordt tenslotte niet in een luchtledig gevoerd, regeringsadviseur over het gehele front van de financieel-economische politiek. Maar dat adviseren beperkt zich tot een zeer nauwgezette omschrijving van de te verwachten, ook weer *slechts financieel-economische*, gevolgen van het beleid zoals dat er is en waarmee hij als gegevenheid moet werken. Hij kan niet doen wat bijv. het Planbureau wel kan, namelijk op papier uitwerken wat de gevolgen van mogelijke beleidsopties kunnen zijn, de zgn. variantenanalyse. Zou dit wel mogelijk zijn geweest, dan had het verslag — om maar één ding te noemen — kunnen constateren dat de, door Zijlstra voor 1968 gevreesde, boven de produktiviteitsontwikkeling uitgaande loonkostenstijging voor wat betreft haar ongunstige effecten sterk zou kunnen worden gecompenseerd door een gedeeltelijke loonblokkering, zoals door de vakvereniging wordt voorgestaan. Treden op dit terrein zou echter een hachelijke politieke zaak worden voor een President van de Nederlandsche Bank. Daaruit blijkt evenwel duidelijk dat het jaarlijkse advies wat het verslag toch uiteindelijk is, een slechts mechanisch-economisch advies is, een knap advies weliswaar, maar beperkt in opzet. Hopelijk realiseert ook de regering zich dat.

dR

²⁾ Men kan zich afvragen wat Drs. R. Schöndorff drie jaar geleden reeds deed („Gistende norm” in *E.-S.B.* van 30 juni 1965, blz. 598-600), nl. of incidenteel in dit verband wel zo „incidenteel” is. We zien dat in de periode 1955/1967 dit incidentele verkeer in totaal een overschot van zo'n f. 7 mrd. te zien heeft gegeven (tabel 23 op blz. 74/75 van het Verslag). Dit overschot bedroeg voorts zowel in de periode 1955/1964 als in de jaren 1965/1967 gemiddeld 1,2 pCt. van het nationaal inkomen. Tegen deze achtergrond komt ons de opmerking over het „omkeerbare karakter van dit verkeer” (blz. 15) wel zeer voorzichtig voor.

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Naar een sectorieel beleid? (I)

Een beschouwing naar aanleiding van het rapport-Goldschmidt

Het eerste van een tweetal artikelen, waarin wordt nagegaan om welke redenen en op welke wijze een branchegewijze politiek kan worden gevoerd. Aanloop hiertoe is een kort overzicht van de resultaten van het structuuronderzoek in de strijkarenwollenstoffenindustrie. Daarna komen achtereenvolgens aan de orde: de rol van de overheid bij structurele aanpassingen in het economisch leven, een onderscheid tussen drie vormen van sectoriële politiek, een zevental ontwikkelingen in denken en praktijk welke het vraagstuk zo actueel maken en ten slotte de houding van de Nederlandse overheid in deze. In een tweede artikel zal nader worden ingegaan op de eigenlijke inhoud van het begrip sectoriële politiek en de inpassing ervan in onze economische orde en ons concurrentieregime.

De in de wandeling als het „rapport-Goldschmidt” bekende studie over de strijkarenwollenstoffenindustrie heeft veel publiciteit gekregen, vooral in verband met bedrijfs-sluitingen en toenemende werkloosheid in Tilburg en omgeving. Het rapport verdient echter ook uit een ander oogpunt de aandacht: het stelt opnieuw het vraagstuk aan de orde, of men in Nederland moet overgaan tot een type economisch beleid, dat op specifieke sectoren van het economisch leven is gericht. De aanleiding tot deze vraagstelling kan wat nader worden geconcretiseerd door in het kort iets te zeggen over onderzoeksmethodiek van en conclusies uit deze studie.

De analyse welke gemaakt werd door Prof. Dr. H. O. Goldschmidt en de ingeschakelde deskundigen (Drs. C. de Koning, Raadgevend Bureau Ir. B. W. Berenschot N.V., Klijnveld-Kraayenhof & Co.) is allereerst gefundeerd op de situatie in de individuele ondernemingen. De deelnemende bedrijven werden onderzocht op hun commercieel beleid, efficiency, machinetechnische uitrusting, prijspolitiek, organisatiestructuur, management, kapitaalstructuur, rentabiliteit etc. De in het rapport beschreven verbeteringen, welke binnen de bestaande ondernemingen op deze gebieden zijn aan te brengen, kunnen echter, aldus het rapport, gezien de slechte rentabiliteit, op zichzelf niet tot een situatie leiden, waarin ook op langere termijn voldoende levenskansen voor de branche gewaarborgd zijn. Alleen door verdergaande structurele maatregelen kan dit bereikt worden.

Deze verwijzing naar de *structurele* zijde van de problematiek wordt uitgewerkt in een aantal meer algemene onderzoeken, op basis waarvan in grote lijnen het volgende herstructureringsplan is opgesteld:

- A. De spin-, weef- en appretuurcapaciteit van de branche moet worden teruggebracht om, afgezien van onvermijdelijke seizoenmatige golfbewegingen en modewisselingen, onderbezettingsverliezen zoveel mogelijk te beperken.
- B. Een sterke kostendaling per eenheid produkt kan door vergroting van de bedrijfsomvang worden bereikt. Commerciële overwegingen stellen echter een grens aan de produktietechnische wenselijkheid van deze concentratie in die zin, dat bijv. het aandeel van de branche in de binnenlandse markt van damesstoffen zou dalen, wanneer minder dan drie ondernemingen hierop hun activiteiten zouden richten. Prof. Goldschmidt beveelt dus aan: een concentratie tot drie ondernemingen in de damesstoffensector.

- C. De machinetechnische ontwikkeling van juist de laatste twee à drie jaar maakt het mogelijk en noodzakelijk om vrij massaal op spoelloze weefgetouwen over te stappen.
- D. Om allerlei redenen is het wenselijk de veelal bestaande integratie van weverij en spinnerij te verbreken en de productie van garens te bundelen in een gezamenlijke spinnerij of uit te besteden.
- E. Commercieel dient men zich vooral te oriënteren op het afnemerssegment van de Duitse kwaliteitsconfectie, die op de grote, steeds verder geïntegreerde, Europese markt de beste kansen heeft.

Bij de uitvoering van het structuurplan stelt Prof. Goldschmidt taken voor de betrokken ondernemingen en de overheid. Eerstgenoemde dienen enerzijds de individuele adviezen inzake commercieel beleid, efficiency, organisatiestructuur etc. uit te voeren, terwijl zij anderzijds de ingrijpende beslissingen inzake de herstructurering in meer strikte zin moeten nemen. Op dit laatste terrein is echter, volgens het rapport, hulp van de overheid onontbeerlijk. Deze dient de capaciteitsinkrimping te bevorderen door het blijvend buiten gebruik stellen van machines te premiëren. Daarnaast zal zij moeten bijdragen in de kosten van herstructurering in ruimere zin, waaronder bijv. afvloeiingsregelingen voor werknemers vallen. Ten derde wordt aanbevolen een goedkoop krediet van overheidswege te verstrekken, om met name de grote machineinvesteringen mogelijk te maken. Verder ligt voor de overheid een taak op het gebied van research- en exportbevordering, terwijl zij door het scheppen van een zo gunstig mogelijk sociaal, economisch en handelspolitiek klimaat het kader dient te creëren, waarin de herstructurering zonder grote schokken tot een goed einde gebracht kan worden.

STRUCTURELE AANPASSINGEN EN OVERHEIDSBEMOEIENIS

Het hierboven omschreven brancheplan denkt derhalve aan de overheid de rol toe om structurele aanpassingen te bevorderen, welke anders niet of niet tijdig tot stand zouden komen. De afperking van het begrip „structureel” zou kunnen voeren tot de kern van het drietal artikelen, dat onlangs in dit blad is verschenen onder de titel „Structuur of conjunctuur?”. Wanneer men echter niet de nationale economie als geheel, maar de gang van zaken binnen één bedrijfstak onder de loep neemt, is het wellicht

volgende het woord „structureel” te reserveren voor die veranderingen welke niet tot stand kunnen komen zonder diepgaande wijzigingen in de organisatorische opbouw en werkwijze van de branche. Hierbij kan men denken aan de grootte van de ondernemingen, de structuur van hun afnemerscontacten, het patroon volgens hetwelk de verschillende bewerkingen van het produkt zijn ondergebracht in de ondernemingen, en de produktiewijze:

„Structuren” vormen de diepere gegevens en verhoudingen van onze samenleving, die een zekere speelruimte laten voor wijzigingen meer aan de oppervlakte van het bestaan. Elke dag, elke minuut, worden in de nationale economie, in de branche of in de afzonderlijke onderneming beslissingen genomen die de situatie wijzigen, maar de werkelijk structurele veranderingen zijn veel zeldzamer. Op het niveau van de branche is het inkrimpen van de kolenproductie en de expansie van het aardgasverbruik hiervan een sprekend voorbeeld.

De aard van structuren als duurzaam kader, waarbinnen de ontwikkeling zich geruime tijd kan voltrekken, impliceert een zekere mate van inflexibiliteit. De samenleving probeert zich eerst binnen de bestaande orde aan de zich wijzigende omstandigheden aan te passen, tot dat de marge van mogelijke veranderingen binnen deze orde is uitgeput en een ander kader gezocht moet worden. Dit gaat echter gepaard met afbraak van het oude (een pijnlijk proces) en investeringen in het nieuwe kader, investeringen van menselijke inventiviteit, doorzettingsvermogen en ook, wanneer wij over economie spreken, van financiële middelen.

Zowel het ingrijpende karakter van structuurwijzigingen, als de moeilijkheden, welke met de verwezenlijking ervan gepaard gaan, brengen de overheid er toe zich soms met het proces in te laten. Dit geschiedt in het kader van een regionale politiek, maar ook in dat van een branchegewijs beleid. De meer specifieke reden voor de overheidsinterventie ligt vaak in de sociale consequenties van de structuurveranderingen, zoals bij de sluiting van de Limburgse mijnen. De vrees, dat een bepaalde aanpassing als economisch feit niet op tijd en niet voldoende adequaat tot stand zal komen speelt echter ook een belangrijke rol, getuige bijvoorbeeld de maatregelen voor de scheepsbouwindustrie.

VORMEN VAN SECTORIËLE POLITIEK

Wanneer er in de economische politiek plaats wordt ingeruimd voor een overheidsbeleid, dat er op gericht is bepaalde doelstellingen van afzonderlijke bedrijfstakken door overheidsmaatregelen te helpen verwezenlijken, kan men spreken van een branchegewijs ofwel „sectorieel” beleid. Naar enkele criteria kan onderscheid worden gemaakt tussen verschillende vormen hiervan. Men zou een typologie kunnen opbouwen naar gelang minder ingrijpende of verder strekkende overheidsmaatregelen worden gebruikt. Een ander criterium is het al dan niet tijdelijke karakter van de maatregelen. Eén van de meest operationele onderscheidingen ligt echter in de vraag of het overheidsbeleid een continu bezig zijn met alle branches inhoudt, waarbij voor elk van deze branches taakstellingen zijn uitgewerkt, dan wel zich alleen inlaat met bedrijfstakken welke in moeilijkheden verkeren. Eerstgenoemde vorm eist uiteraard een overall planningsysteem, zoals dat in Frankrijk wordt toegepast. Het andere type kan hier buiten, is meer pragmatisch ingesteld en treedt slechts dan in werking, wanneer de betrokken branche niet alleen grote moeilijkheden (meestal met ernstige sociale gevolgen)

doormaakt, maar bovendien in staat is haar wensen op een dusdanig dringende manier te presenteren, dat de overheid er niet aan voorbij kan gaan. Het is de vraag of dit type aan te duiden is met de term sectoriële politiek in eigenlijke zin. Dit begrip veronderstelt immers een zekere systematiek van overheidsingrijpen en een globale visie erop, welke in het betreffende ad hoc kader lang niet altijd aanwezig is.

In dit artikel wordt echter hoofdzakelijk aandacht geschonken aan een derde variant, die tussen beide bovengenoemde inligt, namelijk het type, dat een beleid inhoudt, zowel voor de sectoren in structurele moeilijkheden, als voor de industriebranches, die aan de spits van de technologische ontwikkeling staan, grote researchuitgaven eisen en zich in de zware strijd met vooral de Amerikaanse concurrentie zonder hulp van de overheid niet tot het baanbrekende niveau zullen kunnen opwerken, c.q. zich erop handhaven. Het betrekken van deze „geavanceerde” branches bij de sectoriële politiek steunt enerzijds op de gedachte, dat hier op sommige punten sprake is van een achterstand, of tenminste gevaar van een achterstand, met name ten opzichte van de Amerikaanse industrie, en anderzijds op het feit dat in de Verenigde Staten het aandeel van de overheid in de ontwikkeling van deze branches zeer aanzienlijk is, zodat in dit opzicht het sectorieel beleid een zekere gelijktrekking van concurrentievoorwaarden zou betekenen. De branchegewijze politiek in deze zin is uitvoerbaar zonder een overall programmering, en onderscheidt zich van het hierboven omschreven optreden ad hoc door een systematischer aanpak en duidelijker gerichtheid op economische groei.

DE ACTUALITEIT VAN HET VRAAGSTUK DER SECTORIËLE POLITIEK

Het vraagstuk van het sectorieel beleid komt de laatste jaren om talrijke redenen sterk in de belangstelling te staan. Het is nuttig enkele hiervan aan te duiden.

Sinds het denken over economische politiek zich niet meer alleen met het — zij het dynamische — evenwicht bezighoudt, maar ook en vooral met de groei, trekken de verschillen tussen de bedrijfstakken op het stuk van produktiviteitsverhoging, investeringen en produktiestijging, om slechts enkele te noemen, steeds meer de aandacht. *De Nederlandse economie in 1970* stelt: „De totale economische groei van 4,8% per jaar is opgebouwd uit produktiestijgingen van sectoren en afzonderlijke bedrijfstakken van zeer verschillende omvang”¹⁾. Deze constatering geeft op zichzelf voldoende aanleiding de mogelijkheden te overwegen om enerzijds relatief stagnerende sectoren door middel van een herstructureringsproces weer op een redelijk groeigemiddelde te brengen en anderzijds zodanig te stimuleren, dat de sectoren met het hoogste groeipercentage een zo groot mogelijk aandeel van de nationale economie voor hun rekening gaan nemen en op internationaal topniveau komen. Naarmate de doelstelling van de economische groei meer centraal komt te staan, wint het vraagstuk sectorbeïnvloeding aan actualiteitsgehalte.

Naast het thema economische groei op zichzelf vragen vooral ook de, vaak ingrijpende, sociale consequenties van de ermee samenhangende verschuivingen om een aangepast beleid. De tijd, dat men deze als noodlot onderging, is voorbij en het verstrekken van W.W.-uitkeringen en afvloeiingsregelingen wordt ook niet meer als afdoende ant-

¹⁾ *De Nederlandse economie in 1970*, blz. 9.

woord van overheid en bedrijfsleven geaccepteerd. Men wil het economisch proces zelf beïnvloeden en ervaart daarbij, dat de globale economische middelen vaak niet voldoende effect sorteren, terwijl de beïnvloedingsmogelijkheden voor overheid, werknemers- en werkgeversorganisaties op het vlak van de individuele onderneming in ons economisch systeem uiteraard beperkt zijn. De positie van de onderneming vertoont verder overeenkomst met andere bedrijven in dezelfde branche en wordt beïnvloed door omstandigheden die voor de hele sector gelden, zoals handelspolitiek klimaat, concurrentieverhoudingen enz. Zo dringt zich de sector op als een soort midden-echelon tussen onderneming en overheid, waarop micro- en macro-economie elkaar ontmoeten en in gezamenlijk overleg misschien een meer concrete invloed op het economisch proces kan worden bereikt, wanneer ingrijpende structurele aanpassingen aan de orde zijn.

Een derde factor ligt in het regionale beleid. Ondanks het feit, dat ook hier een breed inzicht in de problematiek en oplossingsmogelijkheden nog niet voorhanden is, heeft de regionale politiek de laatste jaren het toepassen van een toenemend aantal overheidsmaatregelen te zien gegeven. Men botst daarbij echter op het harde feit, dat de eigenlijke problematiek veelal niet ligt in de huidige werkloosheidspercentages per streek, maar in de te verwachten ontwikkelingen van de er gevestigde branches. Deze noodzaak om voor het regionale probleem althans gedeeltelijk een sectoriële oplossing te zoeken, is uiteraard het meest manifesterend in streken met een eenzijdig industrieel patroon.

Een ander belangrijk element is de marktvergroting, die door de Europese integratie wordt verwezenlijkt. Bedrijfstakken, welke in de nationale economie een vaste plaats hebben verworven, worden in een nieuwe economische ruimte geplaatst, waardoor heroriënteringen en herstructureringen nodig zijn. Deze liggen uiteraard ook op algemene terreinen, zoals vergroting van de ondernemingsomvang, maar de effecten van de integratie doen zich in de ene bedrijfstak toch heel anders gevoelen dan in de andere. In die gevallen staat men vrij machteloos met algemene maatregelen om de concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven te bevorderen, waardoor immers geen oplossing wordt gegeven voor typisch sectoriële problemen.

Een hiermee nauw samenhangend motief voor sectorbeleid ligt in de steunmaatregelen, welke andere landen binnen de E.E.G. voor bepaalde bedrijfstakken hebben ontworpen. Men denke aan de textiel, de scheepsbouw, het vervoerswezen etc. Of men nu in principe vóór of tegen sectorpolitiek is, het feit, dat zo'n beleid in het buitenland wordt gevoerd, kan op zichzelf de noodzaak scheppen om in Nederland hetzelfde te doen. Dat betekent dus een gedwongen harmonisatie, welke overigens ook op andere terreinen voorkomt.

De gedachten, welke gelanceerd werden in Servan Schreibers *Le défi américain* tonen op een andere, maar niet minder spectaculaire manier aan, dat Europa's toekomst als onafhankelijke economische en politieke eenheid slechts verzekerd kan worden door in de komende vijf jaren massaal en energiek een aantal sleutelsectoren van haar economie te ontwikkelen. Er zullen vormen gevonden moeten worden, waarbinnen de betreffende ondernemingen aangemoedigd worden hun doelstellingen zo ver te integreren, dat de overheid deze geavanceerde sectoren effectief kan stimuleren en steunen, waarbij inbreng van de overheidscentra voor research uiteraard essentieel is. Op dit moment lijkt hiervoor een branche-gewijze politiek met uitgewerkte doelstellingen het meest geschikte kader.

Een laatste hier te noemen factor is de ontwikkeling van de planninggedachte in het algemeen. Op wetenschappelijk niveau in de nationale planbureaus en bij de instellingen van de Europese Gemeenschap ontstaat een eigen impuls het economisch gebeuren met steeds verfijnder middelen te voorspellen. Naast de globale tendenzen wordt hierbij de nadruk gelegd op de ontwikkeling van de branches. Meer dan de helft van een studie als „Het plan-70” is hieraan gewijd. Weliswaar is prognostiseren nog heel iets anders dan beïnvloeden, maar het transponeren van de verzamelde kennis op het vlak van het beleid is toch een logische consequentie van het planningbeginsel. Bij dit in de praktijk brengen ligt het niet in de rede nu een taakstellend plan voor alle sectoren te ontwerpen. Onze kennis en ons apparaat is hiertoe ten ene male onvoldoende, nog afgezien van de praktische mogelijkheid en wenselijkheid. Wél behoort het tot de mogelijkheden een aantal structuurveranderingen in bepaalde branches te bevorderen.

Hoewel het nog te vroeg is om conclusies te trekken, blijkt uit het voorafgaande, dat het vraagstuk van de sectoriële politiek zich op een algemeen niveau presenteert als een der meest fundamentele van ons economisch beleid. Het ligt in het verlengde van onze wetenschappelijke analyse, kan een kader scheppen, waarbinnen we de Amerikaanse uitdaging kunnen aannemen, raakt de essentie van onze economische groei en vormt een belangrijk element in het regionale beleid, terwijl het ons in de E.E.G. een der weinige kansen biedt om door een geharmoniseerde toepassing op een aantal praktische terreinen de drempel van douane-unie naar economische unie te overschrijden.

DE NEDERLANDSE OVERHEID EN HET BRANCHEGEWIJS BELEID

Algemene uitspraken van regeringen over de principes van de sociaal-economische politiek zijn vrij zeldzaam. Men wil uiteraard een zo groot mogelijke vrijheid van handelen in concrete situaties overhouden. Toch bestaat er op zijn minst een viertal bronnen, waaruit enige conclusies zijn te trekken ten aanzien van de richting, waarin de gedachten van ministers en staatssecretarissen over het onderwerp van dit artikel gaan. Twee hiervan, namelijk de studie betreffende de Nederlandse economie in 1970 en de *Nota inzake groei en structuur van onze economie* bewegen zich op een algemeen, hoofdzakelijk beschouwend, niveau. De twee andere, namelijk de toelichtingen bij de maatregelen voor de scheepsbouw en de katoen-, rayon- en linnenindustrie (K.R.L.-industrie) hebben een meer praktische betekenis.

De Nederlandse economie in 1970 houdt zich in belangrijke mate met de ontwikkeling per bedrijfstak bezig. Van deze oriëntering is ook op een aantal plaatsen verantwoording afgelegd²⁾. Een van de belangrijkste uitspraken acht ik de constatering, dat de specifieke factoren, welke bij de ontwikkeling van de bedrijfstakken een rol spelen, een steeds overheersender plaats gaan innemen naarmate men meer in details binnen de bedrijfstak afdaald. Dit betekent, dat een benadering welke uitgaat van algemene categorieën, die de gehele economie betreffen, uiteindelijk minder over de ontwikkeling van de bedrijfstakken, waaruit het nationale groeicijfer wordt opgebouwd, zegt dan men aanvankelijk verwachten zou.

²⁾ *De Nederlandse economie in 1970*, o.a. blz. 6, 9, 157, 159.

In haar eerste hoofdstuk situeert de *Nota inzake groei en structuur van onze economie* zichzelf in de fase waarbij het accent van het middellange-termijnbeleid na 1945 is verschoven van de industrialisatie via de conjunctuurbeheersing naar de economische groei³⁾. Dit impliceert een grotere aandacht voor structurele differentiaties, waarvan de onderscheidingen in sectoren, regionale gebieden en naar ondernemingsgrootte het belangrijkste worden geacht⁴⁾. Op grond van onvoldoende inzicht in alle factoren welke de economische groei bepalen, dient de overheid, aldus de nota, voornamelijk een groeipolitiek te voeren, die zich concentreert op bestaande of dreigende knelpunten⁵⁾. Dit „knelpuntenbeleid” wordt uitdrukkelijk als „structuurpolitiek” gepresenteerd, waarvoor als richtlijn een pragmatische benadering moet gelden.

Deze zienswijze lijkt voldoende uitgangspunten te bevatten om tot een doelgericht sectorieel beleid te komen. Op blz. 155 van de nota wordt dit echter met zoveel woorden afgewezen, enerzijds op grond van onvoldoende inzicht in de structurele materie, anderzijds omdat discriminatie tussen sectoren minder te verdedigen zou zijn naarmate het algemeen groeitempo gunstiger is en zonder overheidsstimulansen evengoed al belangrijke structurele veranderingen tussen sectoren plaatsvinden. Uit een oogpunt van logische opbouw lijkt de wending, welke hier aan de nota wordt gegeven, mij weinig bevredigend: een algemeen gunstig groeitempo kan moeilijk als vaststaand gegeven voor de structuurpolitiek op iets langere termijn worden aangenomen, omdat deze juist ten doel heeft die gewenste groei te bevorderen en stagnatie te voorkomen. Anderzijds maakt de voorgestane beperking van het beleid tot de knelpunten de noodzaak van een diepgaand inzicht in *alle* sectoren minder stringent. Ten slotte gaat het niet slechts om veranderingen *tussen*, maar ook *binnen* de sectoren.

De brief van de Minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer⁶⁾, waarin het regeringsbesluit tot steun aan de scheepsbouw wordt medegedeeld, houdt zich voornamelijk bezig met de concrete problemen van de sector en de daarvoor passend geachte maatregelen. Deze gaan intussen wel vrij ver in die zin, dat de rentesubsidie op afnemerskredieten bedoeld is als een rechtstreekse verlaging van de aanbestedingsprijs. Op het eerste gezicht is zoiets weinig gericht op structuurverbeteringen. Dit karakter krijgt de maatregel pas door de selectieve voorwaarden, welke aan de verlening van de rentesubsidie verbonden zijn. Uit een oogpunt van sectorieel beleid zijn deze het interessantste, omdat getracht wordt de gesignaleerde structurele desiderata hierdoor versneld tot stand te doen komen. Een meer algemene motivering voor het overheidsingrijpen in deze branche wordt zeer summier gegeven in de voorlaatste zin van de nota, waarin de minister wijst op het belang van de sector voor werkgelegenheid, betalingsbalans en structuur van de nationale industrie.

In de nota betreffende de K.R.L.-industrie, uitgebracht door minister De Block, wordt op het algemene niveau een veel uitvoeriger, mijns inziens in dit verband zeer belangrijke, verklaring afgelegd⁷⁾. De minister stelt, dat ten aanzien van het verlenen van overheidssteun aan in moeilijkheden verkerende bedrijfstakken grote voorzichtigheid is geboden. In ons produktiestelsel heeft de overheid nauwelijks invloed op de ondernemersbeslissingen, zodat de ondernemingen ook hiervan zelf de risico's moeten dragen, waarvan het wegnemen tevens de prikkel tot eigenhandige afwending van ongunstige gevolgen zou verminderen. Verder levert de steunverlening het gevaar op, dat een minder optimale aanwending van produktiefactoren

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keyst. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14
vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum en Rotterdam.

Wij leveren nu ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, overpassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eersteklas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

wordt bestendigd. Uitgaande van deze twee stellingen wordt uitdrukkelijk verklaard, dat „men de maatregelen voor de K.R.L.-industrie niet moet zien als een aanwijzing, dat de regering ook aan eventuele verzoeken om steun ter oplossing van de problemen in andere bedrijfstakken steeds een willig oor zal lenen”. Tot slot werd nog een tweetal eisen voor het in overweging nemen van verzoeken om steun opgesomd.

Conclusie uit deze nota kan zijn, dat de minister zich ten aanzien van het sectorieel beleid aanzienlijk terughoudender toont dan bijvoorbeeld ten opzichte van de regionale politiek. Hierbij moet opgemerkt worden, dat zijn stellingname slechts één zijde van de branchegewijze benadering betreft, namelijk die van de sectoren in moeilijkheden. Verder is het opvallend, dat ondanks alle terughoudendheid in deze K.R.L.-nota door de onderlinge coherentie van de, zij het weinig ingrijpende, maatregelen op een aantal gebieden (waaronder bijvoorbeeld ook het handelspolitieke) een voorbeeld van een soort systematisch sectorieel beleid wordt gecreëerd. Door het tevens formuleren van een aantal eisen voor het in overweging nemen van verzoeken om steun, scheidt de minister verder een eerste omlijning van het overheidsbeleid op langere termijn inzake de branchegewijze politiek.

Het geheel van dit bronnenmateriaal overziende, kan gesteld worden dat zowel op theoretisch als op praktisch niveau de laatste jaren in Nederland enige uitgangspunten zijn vastgelegd en voorbeelden gesteld, die de aanzet zouden kunnen vormen voor een meer systematisch sectorieel beleid. Het is echter nog niet zo ver, dat wordt geopereerd vanuit een meer algemene taakstelling en achterliggende filosofie, waarin ook die factoren een plaats vinden, welke, zoals eerder in dit artikel gesteld, het sectorieel vraagstuk zo actueel maken. De betrokken ministers hebben zich juist terughoudend getoond om hun toch vrij verregaande betrokkenheid bij het probleem te laten resulteren in een algemene beleidslijn.

C. J. Al

³⁾ *Nota inzake groei en structuur van onze economie*, blz. 1-3.

⁴⁾ T.a.p., blz. 5.

⁵⁾ T.a.p., blz. 43-44.

⁶⁾ Brief van de Minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer, 14 februari 1967. Zitting 1966-1967, nr. 8722.

⁷⁾ Brief van de Minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer, 25 mei 1967. Zitting 1967, nr. 9139, blz. 5.

De positie van Nederland in de stroom van Amerikaans investeringskapitaal naar West-Europa

INLEIDING

Nu enige tijd geleden President Johnson maatregelen heeft genomen om ter bescherming van de betalingsbalans o.m. de Amerikaanse investeringen in het buitenland drastisch te beperken, wordt de vraag naar de feitelijke omvang van deze investeringen in ons land weer actueel. Aan de bepaling van deze omvang zijn echter enkele moeilijk oplosbare problemen verbonden, zoals uit het hierna volgende, naar wij hopen, zal blijken. Schrijver dezes heeft de met de bepaling van deze investeringen verbonden problematiek reeds vroeger uiteengezet¹⁾. Herlezing van dit artikel heeft echter tot de conclusie geleid, dat niet alle relevante factoren voldoende zijn belicht. Daarom is het wellicht wenselijk om de problematiek op deze plaats opnieuw en grondiger te behandelen.

Dat in het onderstaande de nadruk valt op de Amerikaanse investeringen heeft een tweetal oorzaken. In de eerste plaats zijn kwantitatief en — naar mag worden aangenomen — ook kwalitatief de Amerikaanse vestigingen hier te lande van dochterondernemingen en de deelnemingen en samenwerkingen, welke voornamelijk in de industriële sector liggen, zeker belangrijker dan die van andere landen. Dit blijkt wat de aantallen betreft uit het feit, dat per 1 januari 1968 van de 908 buitenlandse vestigingen en deelnemingen, resp. samenwerkingen in de industrie in Nederland niet minder dan 341 van Amerikaanse origine waren. In de tweede plaats beschikken wij — uitsluitend voor zover het de Verenigde Staten betreft — over omvangrijk cijfermateriaal, dat gebaseerd is op een jaarlijkse enquête van het U.S. Department of Commerce bij ondernemingen, welke uit hoofde van directe investeringen belangen in het buitenland hebben.

Directe investeringen kunnen worden gedefinieerd als die investeringen, welke gericht zijn op de vestiging of handhaving van *duurzame* economische betrekkingen tussen de kapitaalverschaffers, enerzijds en een onderneming in het buitenland anderzijds. Met name gaat het hier om oprichting van dochtermaatschappijen en deelneming in of samenwerking met bestaande ondernemingen in het buitenland, veelal in de vorm van overneming van een substantieel deel van het aandelenkapitaal²⁾. De uitkomsten van de jaarlijkse enquêtes worden uitgebreid gepubliceerd en geanalyseerd in *Survey of Current Business*, een uitgave van het Department of Commerce. Men heeft in het verleden wel pogingen gedaan om deze uitkomsten te projecteren tegen de Nederlandse industriële investeringscijfers, zoals deze volgens de directe en indirecte methode³⁾ door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden berekend. Ook schrijver dezes heeft zich hieraan wel schuldig gemaakt. Uit onderstaande analyse

blijkt echter wel, dat de verschillen tussen de aard van beide cijferreeksen zo groot zijn, dat projectering van de ene reeks op de andere geen enkele feitelijke indicatie geeft omtrent het aandeel van de Amerikaanse investeringen in de Nederlandse investeringen.

VERSCHIL TUSSEN DE NEDERLANDSE INVESTERINGSCIJFERS EN DE GEGEVENS INZAKE DE AMERIKAANSE INVESTERINGEN IN HET BUITENLAND

De jaarlijkse bepaling van de „flow of investments” dient in de eerste plaats om aan de Amerikaanse monetaire autoriteiten inzicht te verschaffen in het verloop der kapitaalstromen en de invloed hiervan op de Amerikaanse betalingsbalans. Hierbij worden tevens de winsten van de Amerikaanse vestigingen, deelnemingen en samenwerkingen, voor zover deze worden geherinvesteerd, in de enquête betrokken. Naast dit primaire doel is men in de loop der jaren ook overgegaan tot een verdergaande vraagstelling, ten einde het totaal der investeringen van Amerikaanse ondernemingen in het buitenland (dus ook de kapitalen, welke op de kapitaalmarkten buiten de Verenigde Staten worden opgenomen) in de enquête te betrekken. Hoewel men op deze wijze dus meer inzicht krijgt in de totale activiteiten en omvang van de Amerikaanse ondernemingen in het buitenland, is de opbouw van deze reeksen qua uitgangspunten en definities toch zo verschillend van de Nederlandse investeringscijfers in vaste activa, dat vergelijking van beide reeksen niet zinvol is.

Ten aanzien van de „capital flow” sec zij opgemerkt, dat deze niet alleen dient ter financiering van de investeringen in vaste activa, maar ook voor de financiering van vlottende activa zoals voorraden en debiteuren. Ook dient te worden bedacht, dat deze „flow of investments” een typisch financieel fenomeen is. Zo is het in het geheel niet zeker, dat deze kapitaalstroom zich richt op investeringsgoederen in de vaste en vlottende sfeer. Ter verduidelijking kan (overigens zuiver als voorbeeld) worden vermeld, dat bij analyse van de investeringen in de petroleum-industrie bleek, dat in België in deze sector de Amerikaanse investeringen op geaccumuleerde basis waren gedaald van \$ 71 mln. in 1965 tot \$ 43 mln. in 1966, dus een „desinvestering” van \$ 28 mln. Wij hebben niet kunnen achterhalen, wat de oorzaak is geweest van deze daling, maar wel kunnen wij aannemen, dat in 1966 in België

¹⁾ Zie *E.-S.B.* van 8 juni 1960.

²⁾ Vgl. Drs. D. C. Breedveld in *E.-S.B.* van 1 juni 1960.

³⁾ Vgl. artikel van schrijver dezes in *Economische Voorlichting* van 12 februari 1964.

geen raffinaderij van Amerikaanse origine is gesloten. Hier is dus kennelijk van een overdracht van belangen sprake geweest, die geheel losstaat van het begrip investeringen in vaste activa. Zulke transacties doen zich uiteraard geregeld voor, waardoor het onmogelijk is inzicht te verkrijgen in hoeverre de Amerikaanse investeringen zich richten op concrete nieuwe investeringsprojecten dan wel betrekking hebben op de verwerving van financiële belangen in reeds bestaande ondernemingen, zonder dat hier investeringen in concrete zin tegenover staan. Het is belangrijk dit feit naar voren te brengen, daar nutteloze vergelijkingen tussen investeringen in vaste activa, hoe ook berekend, en Amerikaanse „investeringen” in Europa nogal eens voorkomen (vergelijk bijv. het antwoord op de vraag van de heer Plevin aan de Commissie van de Europese Economische Gemeenschap inzake Amerikaanse investeringen in de zes landen van de Gemeenschap, opgenomen in het *Publikatieblad* van de Europese Gemeenschappen van 26 maart 1963).

Een verdere complicatie vormt het feit, dat als „waarde van de investeringen” wordt genomen de „book value”. Het is duidelijk, dat deze boekwaarde ten gevolge van verschillende waarderings- en afschrijvingssystemen en de inflatiefactor geen verband meer behoeft te houden met de werkelijke waarde der activa. Extra complicaties ontstaan in dit verband bij de waardering van zgn. immateriële activa.

Wat betreft de totale investeringen van de Amerikaanse bedrijven hier te lande (dus inclusief kapitaal uit andere dan Amerikaanse bron verkregen) heeft een nadere analyse uitgewezen, dat ook hier vergelijking zinloos is, ondanks het feit, dat de Amerikaanse statistieken terzake gegevens verstrekken over de investeringen in „property, plant and equipment”, hetgeen op het eerste gezicht vrijwel overeenstemt met de begrippen van de Nederlandse investerings-enquête. Om de volgende redenen echter leidt vergelijking niet tot bruikbare resultaten.

1. De Amerikaanse statistieken onderscheiden de „private longterm foreign investments” in twee hoofdgroepen, nl. de „direct investments” waarin sprake is van een substantieel blijvend belang en de „portfolio investments” met het doel om inkomen of kapitaalwinsten te maken, maar niet om directe controle uit te oefenen, behalve dan de controle, die des aandeelhouders is. Een aandeel van 25 pCt. of hoger in het kapitaal van een buitenlandse onderneming wordt beschouwd als „direct investment”⁴⁾. Voor zulke gemengde ondernemingen (deelnemingen en/of samenwerkingen) worden alle investeringen in vaste activa volledig als Amerikaans aangemerkt. „The best indication of investment activity by U.S. firms abroad is the amount being spent to acquire property, plant and equipment. In this context, the outlays... reflect the entire expenditures of the foreign enterprises, rather than only the share attributable to U.S. investors”⁵⁾.

2. Vestigingen van Amerikaanse bedrijven in de industriële sector in het buitenland, die zich uitsluitend bezig houden met handelsactiviteiten, worden in de Amerikaanse statistieken als industriële vestigingen aangemerkt, omdat zij toebehoren aan een industrieel bedrijf. Echter vallen zulke bedrijven, als niet behorend tot de industrie, hier te lande buiten de investerings-enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

3. Ook kan worden aangenomen, dat investeringen van Amerikaanse ingenieursbureaus, adviesbureaus e.d. door de Amerikanen tot de industriële investeringen worden gerekend.

Geconcludeerd kan dus worden, dat de verschillen tussen de Amerikaanse en Nederlandse methoden van waarneming dusdanig groot blijken te zijn, dat het niet mogelijk is om aan de hand van de Amerikaanse gegevens inzake „investments in property, plant and equipment” te bepalen, welk gedeelte van de totale industriële investeringen in vaste activa als Amerikaans moet worden aangemerkt. Wat de overige buitenlandse vestigingen betreft, kan worden opgemerkt, dat er, behoudens enkele incidentele gegevens, evenmin iets bekend is over de investeringen in vaste activa. Dit probleem zou slechts kunnen worden opgelost door een afzonderlijke enquête van alle buitenlandse vestigingen hier te lande. Het is echter wel te begrijpen, dat de overheid hier huiverig tegenover staat. Immers, het zou door de buitenlandse vestigingen mogelijkzamerwijs als discriminatoir kunnen worden gevoeld als zij speciale gegevens zouden moeten overleggen⁶⁾. Hier komt bij, dat dieper inzicht in deze materie voor het overheidsbeleid nauwelijks relevant is. De positie van het buitenlandse bedrijfsleven hier te lande wordt namelijk veel meer bepaald door kwalitatieve factoren als daar zijn inbreng van belangrijke know-how en versterking van het exportpakket.

De vraag doet zich voor of de beschikbare gegevens, die — zoals uit het voorgaande blijkt — uitsluitend de onderzoeken van het U.S. Department of Commerce betreffen, gezien vanuit Nederlands (en Europees) standpunt, nu geheel waardeloos zijn. Dit is zeker niet het geval. Al zijn de gegevens inzake de investeringen in „property, plant and equipment” dan ook niet zonder meer bruikbaar, wel zijn van belang de cijfers, die betrekking hebben op de „flow of investments”. Niet, zoals hiervoor reeds werd betoogd, ter bepaling van het aandeel van de Amerikaanse investeringen in de nationale investeringen, maar ter bepaling van de positie, welke een land heeft ten opzichte van andere landen in deze Amerikaanse dollarstroom. Aan deze analyse is de slotparagraaf van dit artikel gewijd.

DE STROOM VAN AMERIKAANS INVESTERINGS-KAPITAAL NAAR EUROPA, INZONDERHEID DE LANDEN VAN DE E.E.G. EN ENGELAND⁷⁾

Voor Europa zijn de belangrijkste categorieën, waarop de „flow of investments” zich richt, de petroleumindustrie (raffinage) en de verwerkende industrie. Dit blijkt uit tabel 1.

Bij het bestuderen van deze tabel springen enige belangrijke feiten in het oog. De E.E.G. is in de afgelopen tien jaren voor Amerikaans kapitaal belangrijker aantrekkelijker gebleken dan Engeland, de bakermat van de Amerikaanse investeringen in Europa. Dit geldt zowel voor de totale investeringen als voor de investeringen in de genoemde industrietakken. Zulks blijkt ook duidelijk, als we de aandelen van de E.E.G. en Engeland in de Amerikaanse investeringen in Europa naast elkaar stellen. Hieruit blijkt, dat de E.E.G., wat de totale investeringen betreft, Engeland in 1963 begon te overvleugelen. Voor de verwerkende industrie was dit 1964. Voor de petroleumindustrie ligt het beeld iets anders; hier zijn de verhoudingen stabiel. Een en ander blijkt uit tabel 2.

⁴⁾ *U. S. business investments in foreign countries*, uitgave van U.S. Department of Commerce, 1960, blz. 76.

⁵⁾ Idem blz. 63.

⁶⁾ Dit is overigens niet het E.E.G.-standpunt. Op instigatie van Frankrijk wil men trachten meer gegevens te verkrijgen.

⁷⁾ De cijfers zijn ontleend aan, resp. berekend uit *Survey of Current Business*.

TABEL 1.

Waarde der geaccumuleerde directe Amerikaanse investeringen in Europa

(× \$ mln.)

Landen	Totale investeringen a)			Waarvan					
	1957 b)	1966	index 1966 1957=100	verwerkende industrie			petroleumindustrie		
				1957	1966	index 1966 1957=100	1957	1966	index 1966 1957=100
Europa	4.151	16.200	390	2.195	8.879	405	1.253	3.977	317
E.E.G. totaal	1.680	7.587	452	831	4.409	531	606	1.978	326
waarvan									
België-Luxemburg	192	745	388	119	459	386	49	43	88
Frankrijk	464	1.758	379	243	1.194	491	155	288	186
Duitsland	581	3.077	530	347	1.848	533	160	906	566
Italië	252	1.148	456	84	535	637	135	474	351
Nederland	191	858	449	38	373	982	107	267	250
Engeland	1.974	5.652	286	1.238	3.714	300	435	1.167	268
Overige landen	497	2.961	596	126	756	600	213	832	391

a) Incl. „mining and smelting, public utilities, trade etc.”.

b) Op 1 januari 1958 startte de E.E.G.; 1957 is dus een zinvol uitgangsjaar.

TABEL 2.

Aandeel geaccumuleerde Amerikaanse investeringen in E.E.G. en Engeland in de geaccumuleerde Amerikaanse investeringen in Europa
(in procenten)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Totale investeringen										
E.E.G.	40,5	41,7	41,5	39,6	40,0	41,5	43,4	44,8	45,0	46,8
Engeland	47,6	46,9	46,5	48,4	45,9	43,0	40,3	37,6	36,8	34,9
Totaal	88,1	88,6	88,0	88,0	85,9	84,5	83,7	82,4	81,8	81,7
Verwerkende industrie										
E.E.G.	37,9	39,2	38,8	37,8	39,4	42,7	44,9	47,7	48,7	49,7
Engeland	56,4	55,0	54,9	57,0	54,7	52,1	48,6	45,7	43,7	41,8
Totaal	94,3	94,2	93,7	94,8	94,1	94,8	93,5	93,4	92,4	91,5
Petroleumindustrie										
E.E.G.	48,4	50,4	50,4	47,9	44,4	45,8	47,9	49,1	47,2	49,7
Engeland	34,7	33,6	33,9	34,8	35,7	33,4	31,9	29,1	31,6	29,3
Totaal	83,1	84,0	84,3	82,7	80,1	79,2	79,8	78,2	78,8	79,0

TABEL 3.

Verdeling van de waarde der geaccumuleerde Amerikaanse investeringen in de E.E.G.
(in procenten)

	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Totale investeringen										
België-Luxemburg	11,4	10,9	9,6	8,7	8,5	7,7	7,9	8,4	9,4	9,8
Frankrijk	27,6	28,7	29,0	28,0	27,8	27,4	27,6	26,6	25,3	23,2
Duitsland	34,6	34,9	36,0	38,0	38,1	40,1	39,6	38,4	38,6	40,6
Italië	15,0	14,7	14,3	14,6	15,6	14,7	14,9	15,7	15,5	15,1
Nederland	11,4	10,8	11,1	10,7	10,0	10,1	9,9	10,9	11,2	11,3
Verwerkende industrie										
België-Luxemburg	14,3	13,3	11,4	10,2	10,2	8,4	9,1	9,5	10,1	10,4
Frankrijk	29,2	28,8	29,4	28,0	27,7	28,2	30,2	29,0	28,5	27,1
Duitsland	41,8	42,3	43,0	44,4	45,0	46,3	44,3	42,2	41,9	41,9
Italië	10,1	10,7	11,1	11,8	11,3	11,2	10,2	12,4	12,1	12,1
Nederland	4,6	4,9	5,1	5,6	5,7	5,8	6,1	6,9	7,3	8,5
Petroleumindustrie										
België-Luxemburg	8,1	8,0	7,2	6,3	5,3	5,4	4,7	4,3	4,4	2,2
Frankrijk	25,6	28,1	27,5	27,0	25,8	23,7	19,6	18,8	17,3	14,6
Duitsland	26,4	26,2	27,5	30,0	30,9	34,7	37,3	37,9	37,7	45,7
Italië	22,3	20,9	19,4	19,4	22,7	21,1	23,2	23,0	25,0	24,0
Nederland	17,6	16,8	18,4	17,3	15,2	15,1	15,1	16,0	15,6	13,5

Zowel in de totaalcijfers als in de groepen der verwerkende industrie en de petroleumindustrie blijkt er een afnemende tendens te zijn van E.E.G. en Engeland samen in, voornoemde percentages. Dit is een gevolg van de dalingen in Engeland, die sterker zijn dan de stijgingen in de E.E.G. Als gevolg hiervan valt er een toenemende concentratie van de Amerikaanse investeringen in de E.E.G. ten koste van Engeland te constateren. De moeilijkheden, waarmee Groot-Brittannië de laatste jaren worstelt, zullen aan deze ontwikkeling zeker niet vreemd zijn. De groep

der „overige landen” laat — zij het ook op een vrij laag niveau — een opmerkelijke stijging zien, hetgeen wijst op een zekere spreiding van de Amerikaanse investeringen.

Ten slotte volgt hieronder een nadere analyse van de investeringen in de E.E.G., waarbij speciaal de positie van Nederland zal worden belicht. Inzake de verdeling van de Amerikaanse investeringen in de E.E.G. geeft tabel 3 inzicht. Om het cijfermateriaal niet al te omvangrijk te doen zijn, is afgezien van het geven van absolute bedragen (voor die van de jaren 1957 en 1966 zie tabel 1).

Het is duidelijk, dat — waar het hier geaccumuleerde investeringen betreft — de procentuele wijzigingen van jaar op jaar slechts van relatief geringe omvang zijn. Wat de totale Amerikaanse investeringen betreft, blijkt er een tendentie te bestaan, dat de investeringen in Frankrijk afnemen, overigens een begrijpelijke ontwikkeling, gezien de opvattingen van De Gaulle ⁸⁾; dat zij in Duitsland regelmatig stijgen; dat zij in België, na een aanvankelijke daling, weer in stijgende lijn zijn, en in Italië en Nederland per saldo weinig relatieve verandering laten zien. In de verwerkende sector is het beeld iets anders; hier constateren we in Duitsland na een tijdelijke stijging weer een daling tot het niveau van het einde der jaren vijftig, maar een regelmatig stijgend aandeel van ons land, terwijl ook Italië in de laatste jaren enige stijging laat zien. In de olie-industrie ten slotte zien we een tendens tot concentratie van de Amerikaanse investeringen in Duitsland (in een periode van tien jaar is het aandeel van Duitsland in de E.E.G. gestegen van ongeveer een kwart tot bijna de helft), gepaard gaande aan een sterke daling van het aandeel van België en Frankrijk, terwijl ook het aandeel van Nederland een tendentie tot daling vertoont.

Wat de positie van Nederland betreft, kan dus resume-rend worden gesteld, dat — behoudens de verwerkende sector — het beeld zich in de afgelopen tien jaar ten opzichte van onze partners in de E.E.G. als totaliteit nauwelijks heeft gewijzigd. Weliswaar vertonen de indices van tabel 1 een-nogal uiteenlopend beeld, maar waar het in ons land slechts om relatief kleine grootheden gaat, heeft zulks weinig invloed op het aandeel van ons land in het totaal der Amerikaanse investeringen in de E.E.G. ⁹⁾.

Het is interessant om een vergelijking te maken van de aandelen van de twee industriesectoren in het totaal der Amerikaanse investeringen in Europa. Hierover geeft tabel 4 uitsluitel.

In de bestreken periode hebben zich grote verschuivingen in het investeringspatroon voorgedaan. In Frankrijk is het aandeel van de verwerkende industrie niet onbelangrijk gestegen, maar het aandeel van de petroleumindustrie is gehalveerd. In Duitsland daarentegen zijn de verhoudingen ongeveer gelijk gebleven. In Nederland zien we een sterke stijging van het aandeel van de verwerkende industrie, gepaard gaande aan een vrij sterke daling van het aandeel van de petroleumindustrie. Hierdoor is in laatstgenoemde sector het aandeel van ons land, dat in 1957 nog de eerste plaats bezette, onder dat van Duitsland gedaald. In de verwerkende industrie neemt Nederland, op de groep der overige landen na, de laagste plaats in. Een en ander wijst op een relatief betere positie in de groepen handel en

TABEL 4.

Aandeel van de verwerkende industrie en de petroleum-industrie in het totaal der geaccumuleerde Amerikaanse investeringen in de diverse Europese landen

(in procenten)

	Verwerkende industrie		Petroleumindustrie	
	1957	1966	1957	1966
Europa totaal	52,9	54,8	30,2	24,5
E.E.G. totaal	49,5	58,1	36,2	26,1
waarvan				
België-Luxemburg ..	62,0	61,6	25,5	5,8
Frankrijk	52,4	67,9	33,4	16,4
Duitsland	59,7	60,1	27,5	29,4
Italië	33,3	46,6	53,6	41,3
Nederland	19,9	43,5	56,0	31,1
Engeland	62,7	65,7	22,0	20,6
Overige landen	25,4	25,5	42,9	28,1

„public utilities” (geen openbare nutsbedrijven in onze zin van het woord, maar vervoerondernemingen e.d.). Hier te lande is van de geaccumuleerde Amerikaanse investeringen ongeveer 25 pCt. op deze andere bedrijfstakken gericht; in de overige E.E.G.-landen is dit minder.

CONCLUSIE

De gegevens inzake de Amerikaanse buitenlandse investeringen zijn absoluut ongeschikt om te projecteren tegen de investeringscijfers in vaste activa, zoals deze in ons land door het Centraal Bureau voor de Statistiek worden berekend. Het enige belang van de Amerikaanse cijfers is, dat uit de samenstelling van de „flow of investments” naar land de relatieve voorkeuren van de Amerikaanse investeerders naar voren komen en dan blijkt ons land er over het algemeen niet slecht af te komen. In de verwerkende sector is er een gestage toeneming, in de petroleumindustrie daarentegen is er enige relatieve daling, vnl. als gevolg van het sterk stijgende aandeel van West-Duitsland. In het totaal der Amerikaanse kapitaalstroom handhaven wij onze positie, ondanks de sterke concurrentie, die andere landen ons aandoen bij het aantrekken van Amerikaans investeringskapitaal.

Dr. F. W. Botzen

⁸⁾ In 1963 bedroegen de investeringen \$ 234 mln., in 1964 \$ 206 mln., in 1965 \$ 138 mln., in 1966 echter, weer \$ 174 mln.

⁹⁾ Ondanks de Belgische stimuleringsmaatregelen was de aantrekkelijkheid van ons land t.o.v. eerstgenoemd land in 1966 kennelijk nog niet fundamenteel gewijzigd.

(I.M.)

Twente „uitgesponnen”

Een studie van het Nederlandsch Economisch Instituut

De problemen waarvoor Twente zich ziet geplaatst, zijn voor enkele groeperingen in dit landsdeel aanleiding geweest het N.E.I. opdracht te verlenen een onderzoek in te stellen naar de economische structuur van Twente en naar de mogelijkheden deze te verbeteren. De resultaten van dit onderzoek dat is verricht door een studiegroep van medewerkers van het N.E.I. onder leiding van Prof. Dr. L. H. Klaassen, zijn in een onlangs verschenen boek samengevat ¹⁾. Het lijkt ons, alvorens op enkele details in te gaan, nuttig eerst te pogen het tracé van het onderzoek globaal aan te geven.

De leidende gedachte die bij de samenstellers heeft voorgezeten, is dat regionaal *economisch* beleid niet zonder meer dient te worden gericht op gebieden die er slecht voor staan, maar op gebieden die ontwikkelingswaardig zijn. Aan deze gedachte die in het eerste hoofdstuk wordt gemotiveerd, wordt in volgende hoofdstukken consequent vastgehouden. Daarin wordt achtereenvolgens de economische structuur van Twente/Oost-Gelderland geanalyseerd, een oordeel gevormd over het voorzieningenpeil in enkele kernen en nagegaan of de infrastructuur aan de eisen van vandaag en de nabije toekomst voldoet. Daarna volgt een drietal hoofdstukken waarin de resultaten van interviews die de uit de analyses verkregen inzichten moesten aanvullen, worden samengevat en commentariseerd. In hoofdstuk 8 wordt op basis van een analyse van inter-industriële relaties aangegeven welke industrieën het best geschikt zijn om de herstructurering op gang te brengen. De hoofdstukken 9 en 10 ten slotte bevatten resp. de diagnose en de receptuur.

Tot zover de grote lijn. De zin van de analytische hoofdstukken, waarop wij zo dadelijk terugkomen, is, evenals die van het hoofdstuk over de infrastructuur, zonder meer duidelijk. De beoordeling van het voorzieningenpeil steunt op de gedachte dat, aangezien vele industrieën in hun vestigingsplaatskeuze vrij zijn dan vroeger, een hoog voorzieningenpeil een attractiepunt van betekenis kan zijn. Voor de bepaling van de positie der Twents/Oost-Gelderse kernen is gebruik gemaakt van de recente studie van Voster. Aangezien Voster slechts enkele voorzieningen de revue laat passeren, had de navolging van de auteur als consequentie dat enkele belangrijke zaken, zoals het woningpeil en de mogelijkheden voor actieve recreatie, buiten de beoordeling bleven. Twente komt er overigens goed af, vooral indien de drie grootste kernen tot „Twentestad” worden gecombineerd. Ieder voor zich echter blijven Almelo en Hengelo in menig opzicht achter bij — het zou oneerlijk zijn als we beweerden maar een boom uit het bos te noemen — Leeuwarden.

Zoals gezegd, werd met de interviews beoogd door peiling der opvattingen een aanvulling te verkrijgen op de eigen analyse en het inzicht in de Twentse samenleving en mentaliteit te verdiepen. Geïnterviewd zijn overheden en overheidsinstellingen, een aantal sterkere ondernemingen, alsmede werknemersorganisaties. Degene die enigszins bij regionaal beleid is betrokken, zal in de verslaggeving veel vertrouwde opvattingen tegenkomen. Wij noemen bijv. de bij de meeste gemeenten levende wens om zèlf te industrialiseren en het verlangen dezelfde faciliteiten als de

stimuleringsgebieden en Zuid-Limburg deelachtig te worden. De lokale overheden zullen wel wat teleurgesteld zijn dat het N.E.I. dit verlangen niet ondersteunt. De samenstellers zijn namelijk van mening dat — gegeven het regionaal beleid zoals dat in ons land wordt gevoerd — het aanwijzen als stimuleringsgebied voor de regio in kwestie geen reclame zou zijn. Veeleer dient huns inziens, overeenkomstig de gehuldigde ontwikkelingswaardigheids-gedachte, overheidssteun aan te sluiten op in de regio aanwezige pluspunten. Terecht wordt voorts opgemerkt dat de hier te lande gebruikelijke éénmalige premiëring geen invloed op de kostprijs kan hebben.

Hoewel in vrijwel alle hoofdstukken, met name in de „algemene beschouwingen” waarmee zij worden geopend, wel enkele interessante gedachten worden ontvouwd, dragen de analytische gedeelten van het boek wat ons betreft de erepalm weg. In hoofdstuk 2 worden de structuur en de groei van de Twents/Oost-Gelderse economie, alsmede de veranderingen die zich in die structuur hebben voorgedaan, onderzocht. Een oordeel over de structuur is gevormd door voor 1930 en 1960 te berekenen in welke mate de structuur der stuwende activiteiten van tot een aantal van 26 teruggebrachte economisch-geografische gebieden (e.g.g.'s) met die van ons land overeenkomt. Volledige overeenstemming met de landelijke structuur zou een diversificatie-index van 100 opleveren. Wanneer de diversificatie-index van een gebied in 1960 hoger is dan in 1930, houdt dat, aldus de samenstellers, in „dat het gebied *vergeleken met Nederland als geheel* gediversificeerder is geworden. Dit betekent in absolute termen dat de diversificatie daar nog sneller is voortschreden dan in Nederland als geheel, of, iets concreter uitgedrukt, de structuurverbreding zich nog sneller heeft doorgezet dan in deze periode voor Nederland als geheel reeds het geval is geweest” (blz. 24).

Met de gedachte en de gevolgde methodiek kunnen wij ons op praktische gronden zeer wel verenigen, maar de geciteerde formulering vinden wij wat haastig. Aangezien namelijk een tussen 1930 en 1960 gestegen diversificatie-index niet anders betekent dan dat de structuur van een gebied in 1960 minder afweek van de Nederlandse structuur van 1960 dan in 1930 van de Nederlandse structuur van 1930, zouden wij het op prijs hebben gesteld, indien, alvorens van een structuurverbreding in dat gebied werd gesproken, de verbreding van de Nederlandse structuur in de betreffende periode expliciet was aangeduid ²⁾.

Behalve de diversificatie-index is ook een index voor de groei van de e.g.g.'s, zowel op basis van de toegevoegde waarde als met betrekking tot de arbeidsbezetting, berekend. De diversificatie-index is achtereenvolgens met de groei-index toegevoegde waarde en de groei-index

¹⁾ Nederlandsch Economisch Instituut: *De functie van Twente in de Nederlandse economie; met beschouwingen betreffende Oost-Gelderland en Westmünsterland*, Enschede 1968, 161 blz. + kaartbijlagen.

²⁾ In theorie zou men voor een gebied een zo zeer gevarieerde structuur kunnen construeren, dat daaruit — juist vanwege een grote afwijking van een eenzijdiger Nederlandse structuur — een lage diversificatie-index zou resulteren.

arbeidsbezetting gecombineerd, waardoor de regio's konden worden ingedeeld in gebieden met de in deze opzichten gunstigste en ongunstigste positie. De overeenstemming tussen beide combinaties is groot; iets groter nog dan door de tabellen wordt gesuggereerd, want in de tabel „groei-index toegevoegde waarde” zijn enkele gebieden niet in de juiste cel geboekt. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met beschouwingen over de structuurverandering die zich na 1960 in Twente/Oost-Gelderland heeft voltrokken.

De metaal- en de chemische industrie gaan door voor bedrijfsklassen die bij de regionale industrialisatie, resp. herstructurering een belangrijke rol zouden kunnen spelen. Voor zover ons bekend, steunt deze opvatting vooral op het feit, dat deze bedrijfsklassen een snelle groei der personeelsbezetting te zien hebben gegeven. Het is de verdienste van hoofdstuk 8 dat aan deze opvatting een breder en steviger basis wordt verschaft. Met behulp van gegevens uit de regionale en de nationale rekeningen is voor 15 industriële bedrijfsklassen een tabel geconstrueerd, waaruit kan worden opgemaakt in hoeverre bedrijfsklassen voor hun vestigingsplaats van andere bedrijfsklassen afhankelijk zijn en de grootte van de regionale multiplier kon worden bepaald. De industrieën die vanwege hun geringe gebondenheid en hun hoge regionale multiplier het best geschikt zijn om regionale industrialisatiepolitiek mee te bedrijven, konden aldus worden geselecteerd. Een nadere selectie vond plaats door de industrieën in te delen maar multiplier én groeipercentage. De daarop volgende toepassing der gevonden resultaten op Twente/Oost-Gelderland is een fraaie uitwerking van de in hoofdstuk 2 reeds gegeven globale analyse van de economische structuur en deszelfs tekortkomingen.

De analyses in de zojuist genoemde hoofdstukken 2 en 8 zijn niet uitputtend. Zij zijn onderhevig aan de beperkingen die het beschikbare regionale materiaal oplegt. Zo is bijv. met de dienstensector die, naar allerwegen wordt gezegd, na 1960 in den lande krachtig is gegroeid, nog maar weinig te beginnen. Voorts staan de regionale input-output-tabellen, zowel wat de indeling naar bedrijfsklassen als die naar gebieden betreft, gedetailleerder onderzoek in de weg, zodat aan uiteenlopende bedrijfsgroepen binnen de klasse geen recht kon worden gedaan en de analyses op grotere geografische eenheden dan het gebied in kwestie moesten worden gebaseerd. Uiteraard kan het ontbreken van de op enkele punten wenselijke verdieping van onderzoek het N.E.I. niet worden aangewreven, dat met de regionale riemen die ter beschikking stonden, inventief heeft geroeid.

Het komt ons voor dat met dit laatste zinsdeel de betekenis van het hier besproken boek in essentie is gekarakteriseerd. Het is — het zij met alle begrip voor de problemen van het betreffende gebied gezegd — meer geworden dan een boek over Twente, want de samenstellers hebben het bewijs geleverd dat, mits met het schaarse regionale materiaal inventief en gesteund door ervaring wordt gewoekerd, deugdelijke analyses mogelijk zijn. De opmerkingen in het voorwoord naar aanleiding van het feit dat enkele Ministers een soortgelijk onderzoek voor een ander landsdeel aan een buitenlands researchbureau hebben opgedragen, waren dan ook, hoewel alleszins begrijpelijk, overbodig. Gezien de kwaliteit van de opgeleverde arbeid kon een opmerking dienaangaande in goed vertrouwen aan de recensent worden overgelaten.

Leeuwarden

Z

Pensioen op basis

INLEIDING

De pensioenregeling als onderdeel van het pakket arbeidsvoorwaarden staat dit jaar in het centrum van de belangstelling, voornamelijk om de volgende redenen:

- macro-economisch is de verwerving of verbetering van pensioenaanspraken dé ideale vorm van „spaarloon”;
- micro-economisch wordt men er zich steeds meer van bewust, dat er een pensioenlacune is én dat daaraan iets te doen valt.

Van vele zijden wordt betoogd, dat het pensioen op de een of andere manier moet worden afgeleid van het laatstgenoten loon. Sociaal is dit inderdaad het meest wenselijk, maar het grote probleem hierbij is de financiering van dergelijke aanspraken. De ondernemer en zijn adviseur schromen om deze toezeggingen te doen resp. aan te raden, omdat niet vast staat dat de onderneming in staat zal zijn de toezeggingen te zijner tijd te honoreren. Bij de gebruikelijke systemen van pensioenfinanciering hopen de kosten van de „final-pay”-toezegging zich namelijk op in de laatste dienstjaren voorafgaande aan de pensionering van de betrokkene. Men realiseert zich, dat de verhouding van het aantal verstreken dienstjaren en het aantal (toekomstige) financieringsjaren in de loop van een 40-jarig dienstverband 39×39 maal verslechtert!

In het onderstaande is een kostenegalisatiesysteem ontwikkeld, dat de ondernemer een redelijke mate van zekerheid verschaft, dat gedane toezeggingen te allen tijde kunnen worden gehonoreerd, en dat bovendien de liquiditeit van de onderneming ten goede zal komen.

„COMING BACK-SERVICE”

Bij „final-pay”-toezegging is het schrikbeeld voor elke ondernemer de „coming back-service”: de pensioenrechten, die men a priori over verstreken dienstjaren verleent op grond van toekomstige salarisverhogingen. Dit komt omdat het aantal verstreken dienstjaren van een werknemer steeds toeneemt, terwijl het aantal toekomstige dienstjaren, waarin de additionele pensioenrechten gefinancierd moeten worden, natuurlijkerwijs dienovereenkomstig afneemt. Op basis van het uitgangspunt, dat de „back-service” gefinancierd moet worden in de periode tussen het moment van de betrokken salarisverhoging en de pensioengerechtigde leeftijd, is de ongebreidelde „final-pay”-toezegging voor een onderneming onverantwoord. Weliswaar kan een „final-pay”-toezegging op basis van dit uitgangspunt op grond van een momentopname voor een (groot) bedrijf of een bedrijfstak verantwoord *schijnen* (men veronderstelt dan namelijk een vrij constante gemiddelde leeftijd), doch conjuncturele, structurele, technologische en/of monetaire factoren kunnen hierin snel verandering brengen. Men overweegt bijv. de neergang (wat het aantal werknemers betreft) van de landbouw en de

van het laatste loon

steenkolenindustrie en -handel en de opkomst van de chemische industrie.

De enige verantwoorde „final-pay”-toezegging kan slechts die toezegging zijn, waarvan betrekkelijk zeker is dat de kosten ervan ten laste zijn gebracht van het jaar, waarop de toezegging betrekking heeft, m.a.w. dat voorzieningen zijn getroffen ten aanzien van de „coming back-service”: de verhoging van het pensioenrecht over het betrokken dienstjaar op grond van toekomstige salarisverhogingen. Indien een dergelijke voorziening ten aanzien van de „coming back-service” fiscaal als aftrekpost zou gelden, zou de „final-pay”-toezegging de liquiditeit van de onderneming ten goede komen. In plaats van, zoals men de op kapitaaldekking gebaseerde pensioenregeling dikwijls verwijt, goed geld naar kwaad geld te gooien, zou men goed geld, mede ten laste van de fiscus, in kas houden om later kwaad geld te betalen. Voorts zou men de kosten van de pensioenregeling op deze wijze ten laste brengen van het jaar, waarin de betrokken arbeidsprestatie is geleverd of, om het met de woorden van de Adviescommissie voor Personeelfondsen te zeggen: pensioenkosten daadwerkelijk als arbeidskosten beschouwen (zie het Rapport van deze Commissie van juni 1967).

Wij zijn van mening, dat het huidige fiscale regime bij een „final-pay”-toezegging de reservering voor „coming back-service” toestaat, resp. moet toestaan, aangezien het gaat om een op de werkgever drukkende schuld. Wij geven toe, dat het niet eenvoudig zal zijn het juiste uitgangspunt voor de toekomstige loonontwikkeling te vinden en daaromtrent met de fiscus tot overeenstemming te komen, doch stellen daartegenover:

- het is voor een verantwoorde bedrijfsvoering niet noodzakelijk dat een exact juiste reservering plaatsvindt, doch slechts, dat een redelijke benadering wordt gevonden;
- de termijn waarin we denken is zo lang (40 dienstjaren), dat regelmatige aanpassing van de gemaakte veronderstellingen (bijv. op grond van de middellange-termijnplannen van het Centraal Planbureau) steeds mogelijk is.

Op basis van een recente sterftetafel en een rentevoet van $3\frac{1}{2}$ pCt. hebben wij berekeningen uitgevoerd met betrekking tot een pensioenregeling, die per dienstjaar $1\frac{3}{4}$ pCt. van het met de gehuwden-A.O.W. verminderde jaarsalaris aan oudedagspensioen, gecombineerd met 70 pCt. weduwenpensioen, omvat. In overzicht I gaan wij uit van een stijging van A.O.W. en salaris van 3 pCt. per jaar, in overzicht II van dezelfde veronderstelling, doch het salaris ondergaat ook carrièreverhogingen (t/m 46 jaar). In overzicht III treft men de (eveneens) afgeronde uitkomsten aan bij een veronderstelling van een stijging van A.O.W. en salaris met 5 pCt. per jaar, zonder carrièreverhogingen.

In kolom 3 van elk overzicht vindt men de in een percentage van het jaarsalaris uitgedrukte premie bij het ge-

Leeftijd	A.O.W.	Salaris	Premie gemiddeld-salaris-systeem in pCt. van 2	Premie eind-salaris-systeem in pCt. van 2	Ontwikkeling reserve a)	Jaarlijkse liquiditeitswinst door „back-service”-toezegging	Kosten excl. rente in pCt. van 2
	1	2	3	4	5	6	7

Overzicht I

25	4.000	8.000	6	6	—	—	6
26	4.000	8.000	6	6	600	290	13
31	5.000	10.000	6	6	4.000	360	13
36	6.000	11.000	7	7	9.000	420	13
41	6.000	13.000	7	8	14.000	430	12
46	7.000	15.000	7	9	19.000	340	12
50	8.000	17.000	7	11	23.000	130	11
55	10.000	19.000	8	14	25.000	—/— 540	11
60	11.000	23.000	9	21	21.000	—/— 2.420	10
64	13.000	25.000	9	47	—	—/— 9.600	9

Overzicht II

25	4.000	8.000	6	6	—	—	6
26	4.000	8.000	6	6	2.000	960	30
31	5.000	12.000	8	8	14.000	1.200	26
36	6.000	15.000	8	10	28.000	1.350	23
41	6.000	21.000	10	13	44.000	1.120	21
46	7.000	27.000	11	16	58.000	370	18
50	8.000	30.000	11	19	66.000	—/— 260	17
55	10.000	35.000	12	23	70.000	—/— 2.010	16
60	11.000	40.000	12	33	57.000	—/— 6.900	15
64	13.000	46.000	13	69	—	—/— 25.560	13

Overzicht III

25	4.000	8.000	6	6	—	—	6
26	4.000	8.000	6	6	1.600	760	25
31	5.000	11.000	6	7	11.000	980	23
36	7.000	14.000	7	7	23.000	1.180	21
41	9.000	17.000	7	8	38.000	1.300	19
46	11.000	22.000	7	10	54.000	1.160	17
50	14.000	27.000	8	13	66.000	700	15
55	17.000	35.000	8	17	76.000	—/— 1.110	13
60	22.000	44.000	9	28	67.000	—/— 6.870	12
64	27.000	54.000	9	68	—	—/— 31.210	9

a) Geaccumuleerde jaarlijkse reserveringen minus geaccumuleerde inhaalpremiën plus toegevoegde intrest.

middeld-salaris-systeem (opbouwsysteem). Kolom 4 toont de ontwikkeling van de premie bij het „final-pay”-systeem, waarbij de financiering van een pensioenverhoging steeds plaatsvindt in de resterende periode tot de pensioengerechtigde leeftijd (het verschil tussen de cijfers in deze kolommen is de „inhaalpremie” voor de „back-service”). Kolom 5 geeft de ontwikkeling van de geaccumuleerde reserve voor „coming back-service” weer op basis van de gemaakte veronderstellingen. Dit saldo is de resultante van reservering (+), rentebijdring (+) en betaling van inhaalpremie (—). Waar aanvankelijk de mede ten laste van de fiscus gebrachte reservering (kolom 7-3 + intrest) relatief groot en de inhaalpremie (kolom 4-3) klein is, levert de pensioentoezegging over de „back-service” gedurende een vrij groot aantal jaren een liquiditeitswinst (kolom 6; hierbij is uitgegaan van een belastingbesparing van 47 pCt. van de pensioenkosten en de intrest). In kolom 7 zijn de kosten van de pensioenregeling op „final-pay”-basis met reservering voor de „coming back-service” weergegeven. Hierin is niet de intrest over de reserve betrokken, omdat deze geen pensioenlast is, doch

Vestigingswetgeving

De immer alerte „Kroniek van het Ambacht” heeft een speciaal nummer uitgebracht, getiteld „Vestigingswetgeving en Vestigingsbeleid anno 1968”¹⁾. Deze aflevering is geïnspireerd door de noodzaak van een min of meer ingrijpende aanpassing van de vestigingswetgeving ten gevolge van de belangrijke structurele veranderingen die zich in de jaren vijftig en zestig op dit terrein hebben voltrokken.

Het nummer bevat een tiental bijdragen over o.a. de toekomst van het vestigingsbeleid, de positie van filiaalbedrijven in de vestigingswetgeving, het E.E.G.-beleid ter zake van de vestigingswetgeving geconfronteerd met de Nederlandse vestigingswetgeving, samenhangen tussen vestigingsbeleid en opleidingspolitiek, de uitvoeringspraktijk enz. Het laatste artikel van de hand van de redacteur van het blad, Mr. J. F. B. Vermaas, is een uiteenzetting, die de aanrakingspunten van saneringsbeleid en vestigingswetgeving tot onderwerp heeft.

¹⁾ A raison van f. 4,50 verkrijgbaar bij de Stichting Ambachtspubliciteit, Badhuisweg 108, Scheveningen.

een last verbonden aan het in kas houden van de betrokken liquiditeit.

De gevonden uitkomsten hebben wij gestileerd in beeld gebracht in de grafieken 1, 2 en 3. De gearceerde gedeelten geven de vooruitschuiving van fiscale (pensioen)kosten weer, derhalve ongeveer $100/47 \times$ de liquiditeitsverbetering.

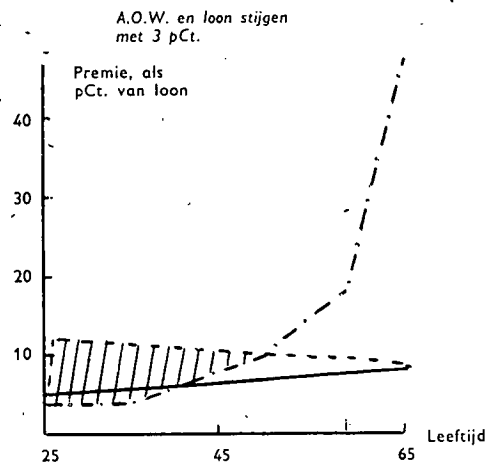
Wij zijn er ons van bewust, dat er nog een middenweg bestaat tussen het zuivere inhaalpremie-systeem en het systeem van reservering voor de „coming back-service”, nl. het systeem, waarin de contante waarde van de op grond van het bereikte salaris reeds verschuldigde inhaalpremie wordt gereserveerd. Voor een gematigd eind-salaris-pensioen (bijv. tot 55-jaar) is dit systeem van kostenequalisatie zeer bruikbaar, doch bij een ongelimiteerd „final-pay”-pensioen wordt hiermee een opeenhoping van kosten in de laatste dienstjaren niet voorkomen. Om deze reden hebben wij deze methode niet in onze beschouwingen betrokken.

CONCLUSIE

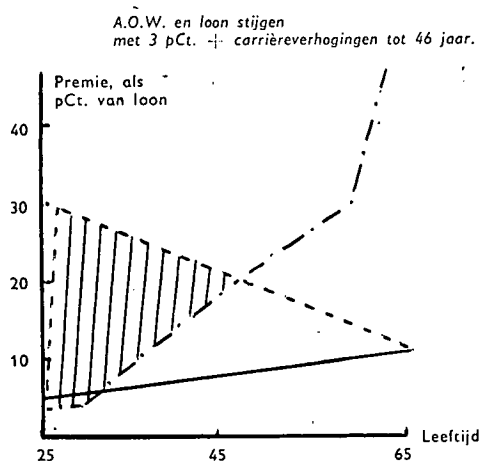
Concluderend menen wij, dat het kostenequalisatiesysteem op basis van reservering voor de „coming back-service” bij uitstek geschikt is om de ondernemer in staat te stellen om een verantwoord besluit te nemen terzake van de pensioenregeling voor zijn personeel, omdat dit systeem hem, op basis van reële veronderstellingen, een duidelijk inzicht geeft van de aan een „final-pay”-toezegging verbonden kosten, én omdat dit systeem hem, ten faveure van de werknemers, in staat stelt de kosten van een-eenmaal gedane toezegging ten laste te brengen van het vroegst mogelijke boekjaar, en derhalve de fiscus optimaal te laten meebetalen.

C. Verhulst
Mr. A. Grijpma

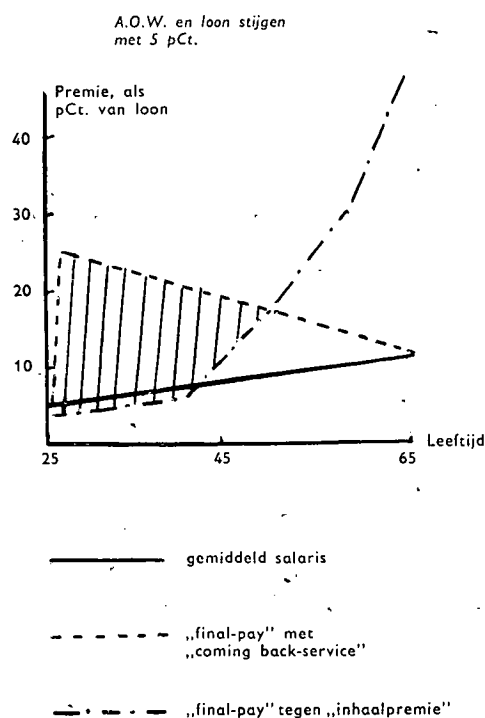
Grafiek 1

Grafiek 2

Grafiek 3

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De schommelingen in het tegoed van de schatkist bij de Nederlandsche Bank hebben in de afgelopen weken voor een groot deel de situatie op de geldmarkt bepaald. In de week van 8 t/m 16 april daalde het Rijkssaldo vooral als gevolg van de maandelijkse uitkering aan de lagere overheid met f. 200 mln., doch omdat tegelijkertijd door de Staat schatkistpapier ten bedrage van f. 200 mln. bij de centrale bank was ondergebracht — het betrof herfinanciering van trekkingen in guldens door derden op het I.M.F. — heeft de markt in totaal een verruiming uit dezen hoofde van f. 400 mln. ondergaan. Deze ontwikkeling schonk de banken de gelegenheid vrijwel alle schulden bij de Nederlandsche Bank af te lossen en een tegoed van f. 244 mln. bij de Nederlandsche Bank op te bouwen. De rente van daggeldleningen reageerde sterk, nl. met een daling van 4½ pCt. tot 1½ pCt.

In de week van 16 t/m 22 april onttrok, mede onder invloed van plaatsing van schatkistpapier, de Staat middelen aan het banksysteem. De kassen der banken liepen weer leeg. In de afgelopen week begon de ultimo-uitzetting van het bankpapier zijn invloed weer te doen gelden. De verkrapting van de markt weerspiegelde zich in een geleidelijke stijging van het callgeldtarief; 23 april vond een verhoging tot 2 pCt. plaats, 24 april tot 3½ pCt.

KAPITAALMARKT

Slechts eenmaal in het jaar is het mogelijk iets zinnigs te zeggen over de omvang van de transacties op de onderhandse markt, nl. bij het verschijnen van het jaarverslag van de Nederlandsche Bank. Ommestaande cijfers geven een beeld van de ontwikkeling.

**Voor vacerendè functies
en beschikbare krachten**

*op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:*

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

**BRUYNZEEL NV
ZAANDAM**

zoekt contact met een

**statistisch
geschoold
econoom**

die vanuit zijn discipline een bijdrage wil leveren tot de beleidsplanning op langere termijn van de onderneming. Gegadigden kunnen zich richten tot het Hoofd Sociale Zaken, Bruynzeel NV te Zaandam.

	Effecten			Onderhandse leningen		
	1965	1966	1967	1965	1966	1967
Netto aanbod (in f. mln.)						
Spaarbanken	100	190	340	1.720	1.370	1.700
Fondsen	120	170	300	3.070	3.810	3.980
Gezinnen en bedrijven	1.160	1.090	1.040	90	80	150
Geldscheppende instellingen	70	-100	-20	430	200	590
Binnenland totaal ..	1.450	1.350	1.660	5.310	5.460	6.420
Buitenland	350	130	-20	20	40	30
Totaal aanbod	1.800	1.480	1.640	5.330	5.500	6.450
Netto vraag (in f. mln.)						
Rijk	-30	-10	320	800	1.080	1.300
Lagere overheid	590	660	760	1.360	410	870
Private sector	1.100	980	380	3.150	4.000	4.280
Totaal binnenland ..	1.660	1.630	1.460	5.310	5.490	6.450
Totaal buitenland ..	140	-150	180	20	10	-
Totaal vraag	1.800	1.480	1.640	5.330	5.500	6.450

Hoe overheersend de onderhandse markt (incl. de markt voor hypothecaire leningen) is geworden, blijkt wel uit het feit, dat in 1967 bijna 80 pCt. van het beroep in de vorm van onderhandse leningen heeft plaatsgevonden. De private sector heeft in 1967 opnieuw een groter bedrag aan deze deelmarkt onttrokken, en heeft meer dan de helft van het netto aanbod opgenomen. Het ligt voor de hand, dat bij het aanbod de collectieve instellingen, spaarbanken en fondsen het leeuwedeel van de middelen op tafel hebben gebracht, terwijl gezinnen en bedrijven zich overwegend tot de emissiemarkt hebben gericht. Niet onmogelijk is, dat de cijfers van de laatste groep te laag zijn, omdat op dit gebied de statistische waarneming grote moeilijkheden oplevert, zodat de cijfers als sluitpost zijn berekend. Dat het aanbod van de fondsen op de markt slechts matig steeg, is een gevolg van een beperkte toename van het aanbod door levensverzekeringmaatschappijen en een negatief aanbod door sociale fondsen, dus afstoting van beleggingen. Pensioenfondsen, evenals spaarbanken en de geldscheppende instellingen, vermeerderden het aanbod.

Wij zoeken voor onze vestiging te Renkum, bestaande uit twee papierfabrieken en een houtstoffabriek met ruim 1.100 personeelsleden, een

BEDRIJFSECONOOM

met een academische of daarmee vergelijkbare opleiding.

Als Hoofd van de Economisch Administratieve Dienst maakt hij deel uit van het team van Diensthoofden, dat de Bedrijfsdirecteur bijstaat in het leiden van de vestiging.

Daarnaast zal hij zich bezighouden met alle aspecten van de praktische begeleiding van het bedrijf op economisch en administratief terrein.

In de functionele organisatie zal hij samenwerken met de concern-controller.

Aangezien het hoofdkantoor van de onderneming met een computer werkt, is ervaring met een geautomatiseerde administratie vereist.

Gedacht wordt aan een functionaris van 40 tot 50 jaar oud met bedrijfservaring.

De salariering van deze belangrijke functie wordt mede beïnvloed door de leeftijd. Desgewenst kan een goede woning beschikbaar worden gesteld.

Brieven met vermelding van personalia, opleiding en ervaring kunnen worden gericht aan de Bedrijfsdirectie, bedrijf II aan de Rijn te Renkum.

**KONINKLIJKE PAPIERFABRIEKEN
VAN GELDER ZONEN N.V.**

168

Eigenlijk alles
op het gebied van
genummerd
controle-drukwerk
aan rollen

ROELANTS

SCHIEDAM

afd. waarde-drukwerk

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1953 = 100)	29 dec. 1967	H. & L. 1968	19 april 1968	26 april 1968
Algemeen	374	400 — 359	397	398
Internationale concerns	514	583 — 495	577	580
Industrie	357	359 — 341	350	351
Scheepvaart	109	113 — 107	111	111
Banken en verzekering	185	201 — 179	201	195
Handel enz.	168	170 — 160	167	166

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a)

Kon. Petroleum	f. 155,60	f. 162,55	f. 161,75
Philips	f. 127,40	f. 133	f. 133,35
Unilever, cert.	f. 108,40	f. 127,10	f. 127,55
Zout-Organon	f. 160	f. 162,30	f. 160,50
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40	f. 132	f. 120

29 dec.
1967

19 april
1968

26 april
1968

A.K.U.	f. 66	f. 81,05	f. 82,90
AMRO-Bank	f. 47,20	f. 49,50	f. 47,90
Nat. Nederlanden	619	704	677
K.L.M.	f. 276	f. 205	f. 201
Robeco	f. 228,40	f. 231,20	f. 233

New York

Dow Jones Industrials	905	898
-----------------------------	-----	-----

Rentestand

Langlopende staatsobligaties b)	6,27	6,42	6,43
Aandelen: internationalen b) ..	4,0		
lokale b)	4,2		
Disconto driemaands schatkist- papier	4½	4¾	4¾

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. Jongman

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 100.000.000.— 6½ pCt. 25-jarige Obligaties 1968
(Tweede lening)

Bij overtekening wordt het recht voorbehouden het bedrag der lening te verhogen tot maximaal f 150.000.000.—.

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

MAANDAG 6 MEI 1968

van des voormiddags 9 tot des namiddags 3 uur

TOT DE KOERS VAN 99 pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.

Algemene Bank Nederland N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co. N.V.

Mees & Hope

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Theodoor Gilissen N.V.

Hollandsche Bank-Unie N.V.

Nederlandsche Credietbank N.V.

Nederlandsche Middenstandsbank N.V.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 25 april 1968.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 25 april 1968.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

Waarlijk niet alleen voor beginnende beleggers stelde Drs. F. L. G. Slooff de handleiding samen, die onder de titel van

WEGWIJZER VOOR DE BELEGGER

al haar weg heeft gevonden naar duizenden in beleggingen geïnteresseerden.

Men vindt er bij het doorlezen altijd iets in, dat men nog niet wist en ook als naslagwerkje kan het telkens en telkens goede diensten bewijzen.

PRIJS SLECHTS f 2,75

Verkrijgbaar bij uw boekhandelaar of bij de administratie van „Beleggers-Belangen”, postbus 42 te Schiedam.

De

Noordelijke Economisch - Technologische Organisatie (N.E.T.O.), Instituut voor de welvaartsbevordering in de provincie Groningen,

zoekt wegens uitbreiding van de werkzaamheden

ASSISTENT-MEDEWERKER

die de staf moet bijstaan in onderzoekswerk op bedrijfseconomisch en economisch-geografisch terrein.

Geboden wordt: een zeer afwisselende werkring.

Gevraagd wordt: Economie M.O. of een daarmee gelijkwaardige opleiding.

★

Sollicitaties te richten aan de directeur der N.E.T.O., Turfsingel 65, Groningen.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

MIDDELGROOT VERZEKERINGSCONCERN

wenst over te gaan tot het aanstellen van een

administratief en organisatorisch staffunctionaris

Hij ressorteert rechtstreeks onder de directie en geeft leiding aan de administratie van het concern. Daarbij dienen de organisatie en automatisering van het gehele administratieve gebeuren zijn speciale aandacht te hebben.

De gezochte functionaris dient qua administratieve en leidinggevende capaciteiten van een zodanig niveau te zijn, dat hij over enkele jaren de functie van

adjunct-directeur

kan vervullen.

Vereisten:

- doctoraal examen economie met
- bij voorkeur accountantsopleiding alsmede
- ervaring in het verzekerings- of bankbedrijf
- leeftijd 35-40 jaar.

Belangstellenden worden uitgenodigd hun brieven met terzake dienende informatie binnen 10 dagen te richten aan onderstaand instituut t.a.v. Drs. C. J. S. Klerken, die gemachtigd is nadere informatie te verstrekken (tel. 08800 - 26468).

GEMEENSCHAPPELIJK INSTITUUT VOOR TOEGEPASTE PSYCHOLOGIE
Berg en Dalseweg 127, Nijmegen.

Burgemeester en wethouders van Eindhoven roepen, in verband met pensionering van de huidige functionaris per 1 oktober 1968, sollicitanten op voor de functie van

HOOFD VAN DE AFDELING FINANCIËN DER GEMEENTESECRETARIE

De taak van de afdeling financiën bestaat in hoofdzaken uit :

- a. voorbereiding en uitvoering van het financiële beleid, waaronder begroting, rekening en andere adviezen van financiële aard.
- b. voorbereiding en uitvoering van de bedrijfseconomische verslaglegging, waaronder onder meer een centrale boekhouding;
- c. voorbereiding en uitvoering van de financiële planning, met name de financiële planning op korte en lange termijn;
- d. voorbereiding en uitvoering van de maatregelen op het gebied van de gemeentelijke belastingen;
- e. werkzaamheden opgedragen aan de comptabele aangewezen krachtens regelen ingevolge artikel 127a der gemeentewet.

Van de te benoemen functionaris wordt vereist een grondige kennis van en ervaring in de financiële functie van de gemeente. Verwacht wordt dat hij in staat zal zijn aan de aan hem ter beschikking gestelde medewerkers op een doelmatige en plezierige wijze leiding te geven.

Bezoldiging maximaal f 3620,— per maand.

Sollicitaties binnen 14 dagen na het verschijnen van deze oproep te richten aan de directeur van personeelszaken, Stadhuisplein 1, Eindhoven, onder vermelding van nr. 68.78.

BROCADES

N.V. Koninklijke Pharmaceutische Fabrieken v/h BROCADES-STHEEMAN & PHARMACIA
Looiersgracht 27-39 - Amsterdam - Tel.: 64433, toestel 37

zoekt mede in verband met de voorgenomen verwerking van diverse gegevens door het Rekencentrum (Computer IBM 360/30), voor haar bedrijf te Meppel een

CHEF VAN DE ADMINISTRATIE

die leiding moet kunnen geven aan circa 25 medewerkers, die belast zijn met diverse boekhoudkundige, calculatorische en administratieve werkzaamheden.

Gezocht wordt: een allround administrateur, die na een middelbare opleiding tenminste het S.P.D.-diploma heeft behaald, met een grote ervaring, die voor het met succes vervullen van deze functie van veel belang wordt geacht.

Leeftijd: niet jonger dan 35 jaar.

Geboden wordt: een zelfstandige, goed gehonoreerde functie met aantrekkelijke secundaire arbeidsvoorwaarden.

Belangstellenden wordt verzocht zich, onder opgaaf van curriculum vitae, schriftelijk handgeschreven te wenden tot het Hoofd van de afdeling Personeelsbeleid, Mr. G. Wieringa, Postbus 48 te Amsterdam.

nv Rotterdamse Verzekering-
Societeiten (RVS),
gevestigd te Rotterdam.

In de op 25 april 1968 gehouden algemene vergadering van aandeelhouders werden de balans en de verlies- en winstrekening over het boekjaar 1967 goedgekeurd.

Het dividend werd vastgesteld op 14%. De uitkeringen zijn van woensdag 1 mei 1968 af betaalbaar tegen inlevering van de dividendbewijzen no. 98:

1. van aandelen B, C en D elk groot f 3.000,-, met f 315,- zijnde f 420,- minus 25% dividendbelasting;
2. van aandelen A, onderaandelen B, C en D en certificaten van aandelen D elk groot f 1.000,-, met f 105,- zijnde f 140,- minus 25% dividendbelasting;
3. van de certificaten van aandelen D groot f 100,-, met f 10,50 zijnde f 14,- minus 25% dividendbelasting;
4. van de certificaten van aandelen D groot f 20,-, met f 2,10 zijnde f 2,80 minus 25% dividendbelasting;

te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage ten kantore van Algemene Bank Nederland N.V. en Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.

De inlevering van dividendbewijzen van aandelen op naam kan eveneens geschieden ten kantore van de vennootschap te Rotterdam, Westerstraat 3.
Rotterdam, 25 april 1968.

Het **LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT** vraagt voor de afdeling Visserij

EEN JONG ECONOMOOM

(academisch gevormd)

die ingeschakeld zal worden bij het bedrijfs-economisch onderzoek.

Salarisgrenzen: f 1335,- tot f 2168,-, eventueel tot f 2512,- per maand (excl. 6 procent vakantietoeslag).

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Landbouw-Economisch Instituut, Conradkade 175, 's-Gravenhage.

**ADVERTEER MEER
IN
E.-S.B.!**

VBB

VERENIGDE BEDRIJVEN BREDERO NV

Bij de N.V. Maatschappij voor Projektontwikkeling EMPEO wordt een

econoom

gevraagd met kwantitatief economische opleiding en/of ervaring.

De werkzaamheden zullen in belangrijke mate liggen op het vlak van het praktisch gerichte fundamentele onderzoek naar ruimtelijk-economische en planologische ontwikkelingen.

Belangstellenden wordt verzocht hun brieven met volledige gegevens te richten tot het Hoofd van de Centrale Personeels Dienst.

**Het is
helemaal
geen
wonder**

dat het advertentievolume van E.-S.B. zo sterk groeit.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering, maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat door een ter zake kundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

NIEUWE GRACHT 6 UTRECHT TELEFOON 030-16481